

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XII

MERSİN
2005

KAAM YAYINLARI
OLBA
XII

© 2005 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

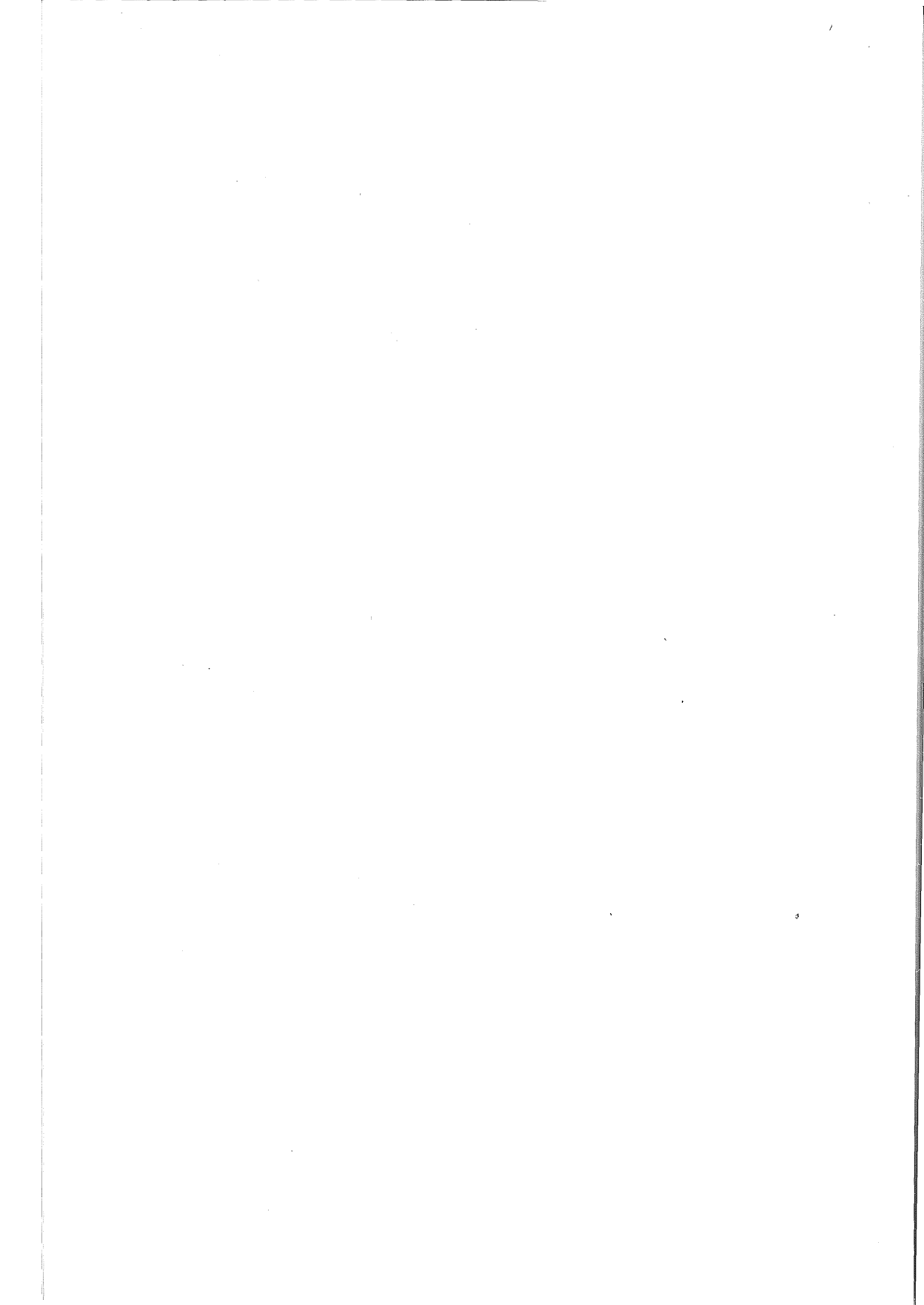
MERSİN
2005

Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ,
Prof. Dr. Ümit SERDAROĞLU
ve
Prof. Dr. Manfred KORFMANN'ı
kaybettik.
Saygıyla anıyoruz.

*OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.*

İçindekiler/Contents

Elif Koparal <i>Göç Olgusunun Arkeolojik Materyal İle Tanımlanması: İon Göçleri Örneği</i>	1
Fahri Dikkaya <i>Arkeoloji'de Yerleşimi Anlamlandırmak</i>	21
Bilge Hürmüzlü <i>The Organization and Utilization of the Burial Grounds in Klazomenai</i>	39
Ayşe Gül Akalın <i>Antik Grek Yerleşim Tipleri, Kavramlar ve Tartışmalar</i>	69
Winfried Held <i>Loryma ve Karia Chersonesos'unun Yerleşim Sistemi</i>	85
Ersin Doğer <i>Yamanlar Dağı'nda Geç Antik Çağ İskanları: Kronolojik ve Mekan Organizasyonlarına İlişkin Sorunlar</i>	101
Kaan Şenol <i>Antik Dönem Ekonomisinin Kurgusunda Seramik Buluntuların Yeri, Sorunlar</i>	125
Gonca Cankardeş-Şenol <i>Amphora Mühürlerinin Köken ve Sosyal Statünün Belirlenmesindeki Etkileri ve Kent Lokalizasyonunun Tespitine Katkıları</i>	139
Ümit Aydınoğlu <i>Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün Müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi</i>	165

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir. Görsel malzeme eğer taranmış olarak gönderilecekse uzun kenar: 12 cm, çözünürlük: 300 pixel/inch (en az) olmalı. Eğer tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise uzun kenar: 18.5 cm olmalı. Ayrıca görsel malzeme başka bir programa (Microsoft Word, Power Point vs.) gömülü olarak değil, Adobe Photoshop tif formatında gönderilmeli.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce ya da Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

GÖÇ OLGUSUNUN ARKEOLOJİK MATERYAL İLE TANIMLANMASI: ION GÖÇLERİ ÖRNEĞİ*

Elif KOPARAL**

“Arkeolojik veriyi sadece yazılı kaynağı desteklediği takdirde kabullenilen tarihçi gerçeğin ardındaki hayaleti izlemekten öteye gidemez; Tıpkı her tasvirin bir yazılı kaynağı betimlediğini düşünen dilbilimci gibi.”

J. Boardman, *Antiquity* 62 (1988), s. 796

Summary

Even though migration has been a very popular explanation for the mechanisms of cultural changes in archaeology, paradoxically identifying it based on the archaeological evidence is very difficult. Traditional perspectives of archaeology prior to “New Archaeology” have not attempted to explain the complicated nature of migration while proposing it as the only explanation of social and cultural changes. The debate on distinguishing migration from other similar processes such as invasion, colonization or commercial contact is a popular subject but remains to be inexplicable. The aim of this study is rather emphasizing the need for a methodology specifically for testing our knowledge about the trigger effects of the Ionian migration that established the beginnings of the Ionian civilization. Migration as the most important implement for the diffusion of political and cultural dynamics is also relevant to the appearance of elements that established Ionian civilization so for the “polis-state”. The development, interaction and the power of the Greek city-states as well as the formation of their poli-ethnic society are very much owed to migrations. Defining the nature of Mycenaean presence at Western Anatolia prior to the Ionian migrations serves as a source of evidence for understanding the process of adaptation and in relation with that the formation of settlement pattern

* 7-9 Nisan 2005 tarihlerinde Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen “Arkeolojide Yerleşim Çalışmaları: Yerleşim Çalışmalarında Arkeolojik Materyal Kullanımı” başlıklı workshop çalışmasında bildiri olarak sunduğum bu metnin makale haline getirilmesinde büyük katkısı olan hocam Doç. Dr. Yaşar Ersoy’a teşekkür ederim.

** Elif Koparal, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yerleşim Arkeolojisi Bölümü, ODTÜ - Ankara.

in the so-called Ionian region. The literary evidence that provides us an epic story about the period that represents the transition from Late Bronze Age to Early Iron Age –a new era- is perhaps deceiving when we are processing and evaluating the material evidence for verifying the presence of Myceneans on the Western coast of Asia Minor and the migration of Ionian tribes.

Keywords: göç, ion göçleri, dor istilas, myken.

Arkeolojide kültürel değişim mekanizmalarını açıklamada en rağbet edilen araç göç kavramı olmasına karşın, bu kavramın arkeolojik malzeme ile çok zor tanımlanabilir olması bir paradoks oluşturmaktadır. Geleneksel arkeolojik perspektifler toplumsal ve sosyal değişimleri çoğunlukla göçe bağlarken, göç olgusunun karmaşık yapısının tanımlanması ihmal edilmiştir. Arkeolojik buluntuya dayalı olarak göçün, istila, kolonizasyon veya ticari ilişki gibi diğer benzeri süreçlerden nasıl ayırt edilebileceği popüler, ancak çok fazla açmazı olan bir tartışma konusudur. Bu çalışmanın amacı ise Ion göçlerinin tetikleyici unsuru- dolayısı ile Ion uygarlığının başlangıcını oluşturan süreçler hakkında bildiklerimizi test etmeyi amaçlayan bir metodolojinin gerekliliğini vurgulamaktır. Antik toplumlarda politik ve kültürel dinamiklerin yayılmasında en önemli araç olan göç, Ion uygarlığının ve Yunan “kent-devletinin” temelini oluşturan unsurların varoluşu ile birebir ilişkilidir. Yunan “kent-devletlerinin” gelişimi, gücü ve karşılıklı etkileşiminin yanı sıra bu kent devletlerinin çok uluslu yapısının oluşması da göç hareketleri ile ilişkilidir.¹ Ion göçleri öncesinde Myken’lerin Batı Anadolu’daki varlığının tanımlanması, adaptasyon sürecini ve buna bağlı olarak yerleşim dokusunun oluşumunu anlamak için temel veri kaynağıdır.

Yerleşik topluluklarda göç hareketinin neden olduğu kültürel değişimlere olan ilgi arkeolojide aslında 20. yüzyılın ortalarından itibaren popülerliğini yitirmiş bir çalışma alanı idi. Bunun en önemli sebeplerinden biri göç kavramına ilişkin kuramların arkeolojik verilere entegre edilememiş olmasıdır. Bir diğer sebep ise geleneksel arkeolojide neredeyse tüm kültürel değişim mekanizmasının coğrafya, etnik, dönem gözetmeksizin göç ile açıklanmış olmasıdır.² 1960’larda Süreçsel arkeolojinin (Processual Archaeology) paradigmasını oluşturan “Yeni Arkeoloji” (New Archaeology) akımı ile beraber göç ve istila modelleri, geleneksel arkeolojinin kültürel

¹ Koslowski 2002, s. 376-378.

² Adams et. al. 1978, s. 483-532.

değişim sorunsallarını açıklamak için en fazla rağbet ettiği araç olmasına tepki olarak tümüyle göz ardı edilmiştir. Yerini demografik değişimler, doğa olayları ya da kentleşme süreci ile bağıntılı sosyal farklılaşma ile ilgili açıklamalar almıştır.³ Bunun sebebi Kossina, Childe, Hawkes gibi bir önceki nesil arkeologlarının göç modellerini kültürel farklılaşmanın değişmez nedeni olarak tüketmesi ve buna Clarke, Adams, Binford ve Renfrew gibi bir sonraki nesil arkeologların da tepki vermesidir. Clarke'ın dediği gibi “Arkeolojik perspektifler, datanın değişken dinamiği ile ilişkili olduğu kadar olduğu dönemin doğası ile de birebir ilişkilidir.”⁴ Ya da diğer bir deyişle arkeologlar içinde yaşadıkları dönem ve kültüre bağımlı olarak perspektiflerini oluştururlar ve arkeolojide objektiflikten söz etmek iyimserliktir. Wallerstein⁵ gibi dünya-sistemi teorisyenleri ile neo-marksistler göç kavramını sonuçları ve toplumlararası siyaset açısından değerlendirmek yerine göçün sonuçlarını “eşitsiz kazanç sağlayan alışveriş” ve “boyunduruk altına almak” gibi kapitalizm karşıtı terminoloji ile tanımlamışlardır.⁶

Maddi kültürde izlenebilen değişimler kuşkusuz sosyal ve kültürel pratiklerdeki değişimlerinde göstergesi olmalıdır.⁷ Ancak arkeolojik verilerin ilişkili olduğu kültürel değişimin doğasını yine materyalin kendisine bağımlı olarak tanımlayabilmek ne kadar mümkündür? Ticaret, difüzyon, teknolojik yenilik ya da göç sadece arkeolojik materyale dayalı olarak birbirinden ne derece ayırt edilebilir? Tüm kültürel kontekstlere uyum sağlayabilecek bir göç ya da istila modeli üretmek mümkün olmadığı gibi bu probleme her durum için geçerli çözüm sağlayabilecek bir metodoloji geliştirmek de mümkün değildir.⁸ Göçün kendisi başlı başına sorgulanmaya ve pek çok şekilde tanımlanmaya muhtaç bir kavram olduğundan her göç örneğinin kendi benzersiz doğasının anlaşılması gerekir. Bu aşamada arkeolojik materyale dayalı olarak kuram geliştirmek kaçınılmazdır. Elde olan her tür datanın, bir diğerine daha fazla önem atfedilmeksizin değerlendirilmesi ise bir zorunluluktur. Diğer bir deyişle üretilen göç modeli tek bir türdeki datayı temel almamalıdır. Dor istilası ve İon göçleri örnek alınırsa

³ Chapman 1997, s. 12.

⁴ Clarke 1968, s. 85.

⁵ Wallerstein 1974.

⁶ Koslowski 2002, s. 375.

⁷ Jones 1997, s. 117-118.

⁸ Chapman – Hamerow 1997, s. 2.

elimizde olan yazılı kaynakların bize sunduğu bilgiyi arkeolojik materyal ile destekleme çabası kolaycı bir yaklaşımdır. Peki ama arkeolojik materyalin yazılı kaynakla, yazılı kaynağın arkeolojik bulgu ile test edilmesi bir paradoks yaratmaktan öteye gitmez mi? Yoksa çok daha sınırlı ama güvenilir kanıt mı doğurur?

Antik dönemdeki göçleri tanımlamak için en yaygın olarak kullanılan veri seramik olmuştur. Literatürde “Harvey Kuramı” olarak adlandırılan kural, “Yeni Arkeoloji” (New Archaeology) ile birlikte başlayan arkeolojik metodları sorgulama sürecinin iyi bir temsilcisidir; “Herhangi bir merkezde ele geçen, herhangi bir merkeze özgü, herhangi bir türdeki seramik, özgü olduğu merkezden kişilerin, elegeçtiği merkeze yerleştiklerini ya da ticaret için geldiklerini kanıtlamaz.”⁹ Diğer bir deyişle POT=PERSON denklemi çoktan geçerliliğini yitirmiştir. Maddi kültür varlıkları ile sosyal ya da etnik gruplar arasında kurulan doğrudan ilişki statik bir anlayıştır ve gelecekte arkeolojinin metodlarını kritik edenler tarafından dahi sorgulanmamıştır. Başlangıçta konteksti tarihlemek için kullanılan seramiğin, sonraları kontekste bağlı olarak tarihlenmesi tümüyle seramiğe dayalı metodların çıkmazına işaret eder.¹⁰ Bir bölgede Myken kültürünün varlığını kesin olarak tanımlayabilmek için seramiğin yanısıra figürinler, metal objeler, mimari formlar ve teknikler, gömü adetleri ve Linear B yazısının varlığı gerekmektedir.¹¹ Ancak tüm bunların eksiksiz varlığı dahi tek başına Myken varlığının doğasının ne olduğunu açıklamaya yeterli değildir. İstila, göç, ticari kolonizasyon ve difüzyon süreçleri kültürel, linguistik ve maddi kültür bakımından ölçülebilir veriler üretirler ancak yine bu verilere dayalı olarak birbirlerinden ayırt edilebilmeleri çok zordur.¹²

Göçün arkeolojik olarak tanımlanmasını zor kılan bir diğer sebep ise doğası gereği önceden tahmin edilmesi zor ve sporadik bir toplumsal hareket olmasıdır.¹³ Göç kavramı aslında en fazla etnik köken çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Ancak etnik grupların arkeolojik materyal ile tanımlanıp tanımlanamayacağı konusu uzmanları iki farklı gruba ayırmıştır

⁹ Muhly 1992, s. 13.; Harvey 1976, s. 211.

¹⁰ Muhly 1992, s. 14.

¹¹ Gates 1994, p.289.

¹² Chapman – Hamerow 1997, s. .1

¹³ Anthony 1997, s. 21.

ve bu konudaki tartışmalar sürmektedir.¹⁴ Bu yüzden etnik köken çalışmalarının göç kuramlarını desteklemek için kullanılması ciddi bir yanılğı payı oluşturmaktadır. Kendi içine kapalı, endojenik etnik grupların yurtlarını terk edip yeni bir yerleşim bölgesinde herhangi bir kültürel değişime uğramaksızın tipik sosyal yapılanmasını yeniden oluşturacağına dair görüş geçerliliğini yitirmiştir.¹⁵

Pek çok örneğin sınanması ile göçe ilişkin genel geçer kurallar ve modeller üretilmiştir. Charles Tilly göç hareketlerini altı modelle sınıflar¹⁶ ve buna göre arkeolojik materyalin yorumlanmasının daha kolay olacağı düşünülebilir. Yerel/ Dairesel/ Zincirleme/ Mesleki/ Kolonici/ Zorlama olarak tanımlanan bu altı model aslında göçü de içine alan çok daha geniş bir kavramla, “hareketlilik” (mobility) ile ilgilidir. Göç kavramına ilişkin bir diğer sınıflama ise göç sürecinin sonucunu dört ana madde ile sınırlar.¹⁷

1. Bir topluluk diğerini yok eder ve yerini alır.
2. Bir topluluk diğerini esir alır.
3. Bir topluluk diğerini fetheder ve yerel topluluk ile simbiyotik bir ilişki geliştirir.
4. Bir topluluğa dışarıdan sızanlar vardır ancak yönetici grup konumunu korur.

Metodoloji ve kuramın birbirinden bağımsız gelişimi sözkonusu olmaz. Metodoloji göç/istila/ticaret/difüzyon gibi süreçler arasındaki farklılığı net olarak tanımlamaktan yoksundur. Öte yandan kuramsal çalışmalar da göç olgusunun arkeolojik materyal ile tanımlanması sorununa birebir katkıda bulunamaz. Göçe ilişkin kültürel değişim mekanizmalarını benzeri diğer süreçlerden ayırt edebilmek için özel bir prosedür oluşturulmalıdır. Herhangi bir göç örneği için üretilen arkeolojik veriye dayalı model, göreceli olarak daha çağdaş bir göç örneği ile kıyaslanarak sonuçlar sınanabilir.¹⁸ Ancak tümüyle çağdaş bir örneğe dayalı model oluşturmak ve tümevarımsal çıkarımlarda bulunmak, kritik ettiğimiz yazılı kaynağa bağlı

¹⁴ Burmeister 2000, s. 540.

¹⁵ Burmeister 2000, s. 540.

¹⁶ Tilly 1978, s. 48-74.

¹⁷ Koslowski 2002, s. 382.

¹⁸ Burmeister 2000, s. 540.

çıkarımlar kadar yetersiz olacaktır. Öte yandan modern çağ göç örneklerine dair kesin verilere dayalı modeller ve etno-arkeolojik çalışmalar, her göç tipi için geçerli olabilecek sınırlı sayıda kuralın üretilmesine yaramıştır. Amerika kıtasına göç eden Anglosakson ve İsveç kolonilerinin karşılaştırılmasına dayalı bir çalışma¹⁹ ya da Peru Nazca yerleşimlerine göçü konu alan başka bir çalışma çağdaş göç örneklerinden bilgi üreten iki örnektir. Böylece arkeolojik materyalin de göç kavramı dahilinde sorgulanmasına olanak tanınmaktadır. Kültürel konteksti ne olursa olsun göçün bireyler ve küçük gruplar üzerinde yarattığı etki şaşırtıcı biçimde benzerdir.²⁰ En çarpıcı örneklerden biri, göç yaşamış olan halkların ürettiği epik edebiyatın birbirine benzerliğidir. Çoğunlukla ilgili olduğu göç örneğini açıklarken bu edebiyat örneklerinin taraflılığı ve olayları lehine çarpıtma payı göz önünde tutulmalıdır. Homeros destanlarının Troya savaşını açıklamak yerine pek çok yanıltıcı unsuru devreye sokması en bilinen örneklerden biridir. Ya da Türk destanlarının, Anadolu'yu Türk boylarının gelişinden önce boş bir alanmış gibi tanımlaması yine benzeri yaklaşımın içerdiği potansiyel kültürel asimilasyon politikasının göstergesidir. Öte yandan maddi kültür varlıkları ile ilgili olarak birkaç kural belirlemek mümkün olabilir. Maddi kültürde izlenen değişimin derecesi, etkinin kaynağını oluşturan grubun niceliği ile birebir ilişkili değildir. Coğrafyacı T. Jordan bunu “kültürel adaptasyon öncesi süreç” kavramı ile açıklar. Gruplara ait bazı özellikler göçün hedefini oluşturan yer ile uyumlu olduğunda nüfusça daha kalabalık olan farklı gruplar tarafından da benimsenir.²¹ Göçe öncülük eden grupların ilk önce merkezlerde toplandıkları, yerleşim merkezi olmadığı durumlarda ise askeri, ticari ya da görece tanıdık yerlerde odaklandıkları hemen her örnekte bilinen bir kuraldır. İon kentlerinin çekirdeğini genellikle pre-historik höyüklerin oluşturması da bununla ilişkili olmalıdır.

Göç kuramları mikro-teorik ve makro-teorik olarak sınıflanır. İlki bireyler ve küçük grupların davranışı ile ilgilenirken, diğeri toplu göçler ile ilgilendirir.²² Sözkonusu kuram çalışmaları sonucunda arkeolojik materyalin, göç kavramını tanımlarken kullanımında pek çok örnek test edilerek birkaç

¹⁹ Burmeister 2000.

²⁰ Chapman 1997, s. 12.

²¹ Burmeister 2000, s. 541.

²² Burmeister 2000, s. 546

kural belirlenmiştir. Arkeolojik materyal ya da maddi kültür varlıklarını böylesi bir değerlendirmede iki gruba ayırmakta yarar vardır; Dış Alan ve İç Alan. Dış Alanın kapsamında yerleşim dokusunun karakteri/mimari form ve teknikler yer alırken, İç Alan'ın kapsamı toplulukların geleneklerini daha uzun süre koruyabildikleri konutların iç düzenlemesi (ocak, pencere, kapı) /gömu adetleri/ritüellerden ibarettir. Mimari form ve teknikler genellikle çevresel faktörlerle de birebir ilişkili olduğundan değişkendir ve İç Alan öğelerine kıyasla daha az güvenilirdir. Gömu geleneği de genellikle coğrafi ve iklimsel nedenler ile değişken olabilir. Dış formundan ziyade mezar hediyeleri ve ölüünün gömu biçimi genellikle sağlam bir veri kaynağı oluşturur. Arkeolojik buluntudan yola çıkarak göç eden grup hakkında çıkarımda bulunduktan sonra, metodu tam tersinden uygulayıp göç eden grubun özelliklerine dayalı olarak maddi kültürün nasıl şekillenebileceğini sorgularsak yine bir çıkmaza girmiş oluruz. Eğer göç eden grup sayıca az savaşıç erkeklerden oluşuyorsa silah, erkek giysileri, gömu adetleri ve mimari formlar bir dereceye kadar değişir, ancak seramik üslubu, dil ve iç mimari korunur. Grupta kadınların varlığı diğer unsurlarında değişimi ile sonuçlanacaktır.²³ Dor istilası örneğinde -eğer varsa- istilacı grup yerel kültüre entegre olmuş olmalıdır, oysa İon göçleri örneğinde yeni gelen halkların varlığını işaret eden veriler yerli halklarınkinden daha baskındır.

Birkaç başlık altında sınıflayabileceğimiz ortak unsurlar dahilinde farklı göç örneklerini kıyaslamak ve benzeri çıkarımlarda bulunmak, tümevarımdan kaçınıldığı sürece yersiz bir tutum olmayacaktır. Bu unsurlar şunlardır:

- göçü tetikleyen unsurlar,
- anayurt ile göç edilen merkez arasındaki çevresel farklılığın derecesi,
- göç eden grubun sosyal yapılanması.

Göçü tetikleyen unsurlar için kabaca birkaç ana neden sunulabilir; doğal felaketler/devlet güdümlü veya savaşa bağlı politik nedenler/kolonizasyon /istila. Anayurt ile göç edilen merkez arasındaki çevresel farklılığın derecesi ise göç eden grubun yeni yerleşime adaptasyon sürecini açıklamada çok önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Göçü maddi kültür ürünü ile tanımlama aşamasına gelindiğinde bu derecenin gözardı edilmesi, göç hareketinin süresi ile ilgili yanıltıcı sonuçlar doğurabilir. Göç eden grubun

²³ Bouzek, 1994, s. 232-234.

sosyal yapılanması ise hedef bölgedeki topluluklar ile entegrasyonun tanımlanması açısından önemlidir. Göçün kaçınılmaz sonuçlarından biri olan asimilasyonun ne yönde gelişeceğine dair ipuçları sunmaktadır.

Bu çalışma için örnek oluşturan Dor istilaları ve Ion göçlerine dair elimizde başlıca iki tip veri bulunmaktadır. Biri yazılı kaynaklar diğeri maddi kültür ürünleridir. Bir önerme yapmadan önce sözkonusu verileri kısaca gözden geçirmek gereklidir.

Doğu Ege’de Karanlık Çağ: Yunanlılar, Phryg’ler ve Lydia’lılar

Geç Bronz Çağında meydana gelen bir dizi felaketten o günün dünyasında etkilenmeyen pek az uygarlık vardı. Bu olayların doğası tam olarak bilinmemekle beraber arkeolojik yerleşimlerde tahrip tabakaları ile tanımlanan bu olaylar genel olarak literatürde Deniz Kavimlerinin gelişine ve Dor istilalarına atfedilmektedir. Nedeni ve doğası her ne olursa olsun bu olayların sonucunda toplumlararası iletişimin sona erdiği ve ticaret ağının bir süre için tamamen ortadan kalktığı arkeolojik olarak tanımlanabilmektedir. Erken Demir çağı boyunca toplumlararası iletişim kopukluğu, bölgesellik ve izolasyon ise sözde “karanlık çağın” karakteristik özellikleridir.

Myken saray sisteminin çöküşü ile Linear B yazısı onu gerekli kılan politik ve ekonomik sistemin ortadan kalkmasına bağlı olarak kullanılmaz olmuştur. M.Ö. 13. yüzyıl sonundaki felaketlere kimin sebep olduğu halen kesinlik kazanmamış olmakla beraber, Levant kıyılarındaki kentlerin yanı sıra Hitit imparatorluğunun ve Myken saraylarının çöküşüne yol açtığı kesindir. Ancak doğal ya da politik olsun bu felaketlerin Levant kıyılarından Kıta Yunanistan’a uzanan geniş bir coğrafyada aynı anda meydana geldiğini düşünmek yerine sonuçlarının bu kadar geniş bir coğrafyada izlenmesinin nedenlerini açıklamak gerekmektedir. Kuşkusuz bu monarşilerin, ekonomik dolayısıyla da politik varlıkları tüm Akdeniz’i bir göle çeviren yoğun ticaret ağı ile ilişkiliydi ve bu ticaret ağının herhangi bir ucunda yaşanan çöküntü kısa süre içinde diğer ucundakini de etkilemiş olmalıdır. Bilinen ilk siyaset bilimci sayılabilecek olan Thukydides Kıta Yunanistan’daki politik karmaşanın sebebi olarak Dor İstilalarını gösterir. (Thuk. I. 12) Arkeoloji bilimi de Ionlar ve diğer Yunanlı toplulukların Anadolu ve Ege adalarına göç hareketini etikleyen süreç olarak Dor istilalarını kabullenmiş ve uzunca bir süre konuya ilişkin kuramların tümü Thukydides’in aktardıklarını temel almıştır.

Snodgrass'a göre varsayılan Dor, Boeotia ve Thessalia göçlerini arkeolojik materyal ile tanımlamak mümkün değildir. Mykenlilerinkinden farklılık göstermeyen maddi kültür ürünleri ve Yunan dialektinin varlığını sürdürmesi, bir istiladan çok politik gücün varolan nüfus içinde el değiştirmesine işaret eder.²⁴ Konu ile ilgili epik edebiyatın sunduğu olaylara ilişkin kuşkulu bilgiye sahip olmasaydık, Dor istilasını Kuzey İtalya ve Orta Avrupa'daki örneklerle benzeyen fibula ve metal silahlar ile tanımlamamız bugünün arkeolojik perspektifinde oldukça zayıf bir varsayımdan öteye gitmeyebilirdi. Söz konusu buluntuların varlığı Orta Avrupa ve Kuzey İtalya'daki merkezler ile varolan ticari ilişkinin göstergesi sayılıp Myken saray sisteminin çöküşü için çok daha mantıklı bir sebep aranıyor olabilirdi. Yunan arkeolojisinin en önemli sorunsallarından biri olan Geç Bronz çağından Demir çağına geçiş dönemi ya da literatürde yaygın olarak kabul gören adı ile "Karanlık Çağ", konu ile ilgili yazılı kaynakların varlığından ötürü, uzunca bir süre arkeolojik materyalin yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere uydurulma çabası ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle yazılı kaynakların varlığı Klasik Arkeolojiyi tembelliğe itmiştir. Arkeolojinin sistemli bir bilim haline getirilme çabaları sonucunda zaman kavramının doğasına aykırı olarak bölgesel ve dönemsel olarak yapay sınırlandırmalara başvurmuştur. Prehistorik çalışmalar metodoloji ve kuram üzerine yoğunlaşarak diğer disiplinleri de kendi doğasına entegre ederken, Klasik Arkeolojinin perspektifi materyalin sınıflandırılması ve bu materyalin zaten var olduğunu düşündüğümüz ve pek az sorgulanarak doğru kabul edilen yazılı kaynaklara uydurulmasını öngören kısır bir döngüye girmiştir.

Demir çağının başlangıcını temsil eden demir kullanımının Kıta Yunanistan'a Orta Avrupa'dan Dor'lar tarafından getirildiği teorisine karşıt olarak demirin Yakın Doğu'dan geldiğini öne sürmemek için hiçbir gerekçe yoktur.²⁵ Kıbrıs ve Levant'ta en erken tarihli demir silahlar M.Ö. 12. yy. sonuna tarihlenmektedir, öte yandan Ege'deki en erken örnekler ancak M.Ö. 11. yy. sonuna tarihlenir ve sayıca oldukça azdır. Kıta Yunanistan'da demir üretimi ancak M.Ö. 9.-8. yüzyılda yaygınlaşmıştır ve demir filizlerinin Kıbrıs kökenli olduğu düşünülmektedir.²⁶ Yine Dor'ların gelişi ile

²⁴ Snodgrass 1971, s. 312.

²⁵ Snodgrass 1971, s. 219.

²⁶ Varoufakis 1981, s. 319; Sandars 1985, s. 174.

ilişkilendirilen kremasyon geleneğinin ortaya çıkışı gerçekte bölgede ilk kez uygulanan bir gömü geleneği değildi. Geç Hellas III C'ye tarihlenen, Thessalia ve Argolid'de Neolitik dönemden itibaren görülen kremasyon gömü geleneği de Dor İstilasını senaryosunu geçersiz kılar.²⁷ “Barbarian Ware” olarak adlandırılan yeni kaba ve el yapımı seramik türü ise istilacı barbarlar senaryosu yerine, ne olduğunu henüz kesin olarak bilemediğimiz bir nedenden ötürü ortaya çıkan ekonomik çöküntü ile açıklanabilir.²⁸

Deniz kavimlerinin Levant sahili ile Ege dünyası arasında ticari bağlantıyı sağlayan yolları kullanılmaz hale getirmesi ile deniz aşırı ticarete bağımlı olan Myken saray ekonomisinin çöküşü ve “Karanlık Çağ” olarak adlandırılan dönemin yeni ekonomik strateji ve teknolojilere adaptasyon süreci olarak açıklanması en az Dor İstilasını ile gerekçelendirilen senaryo kadar mantıklıdır.²⁹ Ama nihayetinde daha gerçekçi de olsa diğeri gibi bir spekülasyondur. Bu çalışmanın amacı ise istila, göç, kolonizasyon gibi antik çağ toplumlarını ve politik sistemlerini temelden etkileyen kavramlar için göreceli olarak daha sorgulayıcı ve gerçekçi bir metodolojinin gerekliliğini vurgulamaktır.

Demir çağının başlangıcında Kıta Yunanistan ve Anadolu'da durum Bronz çağından çok farklı idi. Myken ve Hitit emperyalizminin ortadan kalkması ile Doğu Ege politik sistemi tamamen çökmüştür. Kıta Yunanistan'da çok az sayıda merkezde yerleşimin devam ettiği anlaşılmaktadır. Geç Hellas III C-Submyken'den Protogeometrik seramiğe kesintisiz geçiş, Euboa'daki Lefkandi'de tanımlanabilmektedir.³⁰ Batı Anadolu kıyılarının Hitit ve Myken gibi iki süper güç arasında tampon bölge olma durumu sona erdiğinden Lykia, Karia ve hatta Lydia (Maeonian) gibi yerli halklar bölgede daha etkin bir konuma gelmiş olabilirler.

Myken ve Hitit politik sistemlerinin M.Ö. 13. yüzyıl sonundan itibaren ard arda çöküşünden sonra M.Ö. 8. yy.'a dek hiçbir yazılı kaynaktan söz etmek mümkün değildir. Genel kanı Batı Anadolu'ya göçlerin bu karanlık dönemde gerçekleştiği yolundadır. Yazılı kaynakların tanımladığı Batı

²⁷ Coulson 1990, s. 14-16.

²⁸ Small 1990, s. 3-25; Walberg 1976, s. 186-7; Sandars 1985, s. 43-68.

²⁹ Sandars 1985, s. 184-185.

³⁰ Morris 2000, s. 218-222.; Coulson 1990, s. 9.

Anadolu, yerli barbar halkların bulunduğu, düzenli yerleşimlerin varolmadığı bir bölgedir. Ancak bölgedeki kazılarda daha erken kültür tabakalarına ulaşıldıkça prehistorik yerleşimler ile tarihi dönem yerleşimleri arasındaki hiatus kapanmaktadır. Elimizdeki Yunan kabilelerinin Batı Anadolu'ya göçünü anlatan yazılı kaynakların taraflı hatta siyasi propaganda güden metinler olması ve bizim için bugün dahi illüzyon yaratacak kadar güçlü olması gerçekten çok uzak değildir.³¹ Öte yandan bölgedeki yerleşimlerde ele geçen Myken seramiği ve Hitit mimari öğeleri bölgenin iki güç arasında tampon bölge olarak görece az gelişmiş olduğunu düşündürür.

Öncelikle elimizde bulunan yazılı kaynaklara göz atalım. Tudhaliya IV dönemine ait Yalburt yazıtı ve Boğazköy'de ele geçen bronz tablet Anadolu'nun Geç Bronz çağındaki politik coğrafyası hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Hitit İmparatorluğu sonrası yerleşimi Tarhuntassa'nın güney Kilikya'da, Lukka ülkesinin ise güneybatıda yer aldığı öne sürülmektedir. Yazıtlar Hitit yerleşimlerinin güney Anadolu ve Suriye'de sürdüğünü düşündürür.³² Hitit metinlerinde sözü edilen Arzawa, Wilusa ve Mira daha sonraları Troas, Lydia ve Ionia olarak adlandırılan bölgeler ile özdeşleştirilmektedir. Arzawa'nın başkenti Apasa'nın ise Ephesos olduğu düşünülmektedir.³³ Mursilis II dönemine ait bir metin Ahhiyawa ve Millawanda'nın Hitit'lere karşı müttefik olduğundan söz eder ki bu Miletos'taki Geç Hellas III A:2 tarihli yangın tabakasını açıklar.³⁴ Geç Hellas IIIB'ye tarihlenen Tawagalawa mektubu da Millawanda'yı Ahhiyawa ve Arzawa ile ilişkilendirilmektedir.³⁵

Thukydides, Peleponnessos Savaşları'nın ilk kitabında Yunanlıların Anadolu komşuları ile olan ilişkilerine değinir ve yerleşimleri daha çok savunma duvarları olmayan dağınık köyler olarak tanımlar. Bu dönemin Minos deniz egemenliği (*Thalassocracy*) ile sona erdiğini belirtir (Thuk. 1.4-5). Thukydides Doğu Akdeniz'de en önemli kazanç kaynağının Bronz çağı boyunca korsanlık ve ticaret olduğunu vurgular. Troya savaşı sonrasında ise Peloponnessos'un Dorlar ve Herakles Oğulları tarafından istila

³¹ Huxley 1966, s.30-34.

³² Hawkins 1994, s. 91-94.

³³ Bammer 1987, s. 26-27.

³⁴ Niemeier 1998, s. 40.

³⁵ Niemeier 2002 (a), s. 297.

edildiğini ve Attika'nın Yunanistan'ın diğer bölgelerinden gelen göçmenlerle nüfus patlaması yaşadığını belirtir. Yunan "kent-devletinin" doğuşunu ise deniz ticareti ile ilişkilendirir (Thuk. 1.2, 15). Atina'nın bir mülteci merkezine dönüşmesi büyük ölçüde tarıma uygun koşullara sahip olmayışındandır. Nüfus patlaması Batı Anadolu hedefli Ion göçlerini tetiklemiş ve Yunan kent devletinin dinamiklerini oluşturmuştur. Yaklaşık 1050-1000 civarında göç hareketleri başlamış ve iki yüzyıl boyunca sürmüş olmalıdır.³⁶

Herodotos, Ion'ların karşılaştığı Anadolu halkları hakkında epey fazla hikaye anlatmaktadır. Bunlar arasında en erken tarihli olanı Phryg kralı Midas'tır (Hdt. 1.14). Lydia krallarından ise Gyges'ten söz eder (Hdt. 1.12). Önceki krallar yarı efsanedir. Herakles oğullarının Lydia'yı 22 nesil yani yaklaşık 500 yıl boyunca yönetmiş olduğunu belirtir. Bunlar arasında en sonuncusu, tahtını Gyges'e kaptıran Kandoules'tir. Gyges'in saltanatının başlangıcı olan 687'den 500 yıl geriye gidildiğinde varılan tarih M.Ö. 1190 civarındadır. Herakles Oğullarının Anadolu'daki varlığını Mykenler ile özdeşleştirmek çüretkar bir yaklaşım olmakla beraber Yunanlılar ile eşanlı kullanıldığı akılda tutulmalıdır. Herakles Oğullarının dördüncü nesli olan Agron Sardis'i yöneten ilk Heraklid idi. Ondan önce Lydia toprakları Atys oğulları yönetiminde bulunmaktaydı. Hikayeye göre Atys döneminde yaşanan kıtlık dolayısı ile nüfusun yarısı Atys oğlu Tyrsennos'un önderliğinde İtalya'ya göç etmiştir (Hdt. 1.94).

Bu döneme ilişkin arkeolojik veriler aslında oldukça kısıtlıdır. Phrygia'nın başkenti Gordion'da 1970'ler ve 1980'lerde yapılan kazı çalışmaları sırasında Yassıhöyük'te açılan derin sondajlar Bronz çağından Demir çağına geçişi hakkında önemli veriler üretmiştir. Geç Bronz çağında Hitit imparatorluğuna ait olan Gordion'daki çark yapımı toplu üretim seramiğinin yerini Erken Demir çağında koyu renk perdahlı (burnished) el yapımı seramik almıştır. Bu yeni seramik türü Balkanlar'dan bilinmekle beraber Troya VIIb safhası ile benzerlik gösterir.³⁷ 1100-1000 civarında tabana yarı gömülü çit-çamur binaların yerini taş binalar almıştır. Elit sınıfa ait yerleşimin bulunduğu düşünülen tepede bir avlu etrafında megaronlardan oluşan yapılanma başlamıştır. El yapımı seramik ile çark üretimi seramiklerin 7A

³⁶ Koslowski 2002, s. 386; Ehrenberg 1960, s. 3-4.; Hammond 1976, s. 140-143.

³⁷ Henrikson 1994, s. 107, s. 276-277.

ve 7B safhaları boyunca birarada kullanılmış olması yavaş bir kültürel değişimin varlığına işaret eder.³⁸

Sardis'teki iki tahrip tabakasından biri 1200 civarına verilirken diğeri Kimmer akınları ile ilişkili olarak 700 civarına tarihlenmektedir. "Lydian Trench" olarak adlandırılan alanda yapılan çalışmalarda M.Ö. 12. ve 11. yüzyıla tarihlenen Myken, Submyken ve Protogeometrik seramik içeren tabakalar tespit edilmiştir. Kontekstten bağımsız olarak ele geçen az sayıdaki Hitit seramiği ise Bronz çağı tabakaları ile ilişkili olmalıdır. Sardis'te M.Ö. 10-8. yüzyıla tarihlenen Protogeometrik ve Geometrik seramik yerel taklitleri ile beraber ele geçmiştir. Bu tabakanın altında ele geçen az sayıda Myken seramiği stratigrafik olarak ta güvenilir değildir.³⁹

Batı Anadolu'da Myken varlığına dair tartışmalara en fazla veri sağlayan merkez Miletos'tur. Miletos'ta Bronz çağı tabakaları 20. yüzyılın başından bu yana kazılmaktadır. İlk kazı sezonu ve 1938 kazılarında ele geçen buluntular I. Ve II. Dünya savaşının patlak vermesi ile beraber yayınlanmadan kaybolmuştu ancak Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından kentteki Pergamon Museum'un depolarında ortaya çıkmışlardır.⁴⁰ Myken buluntularının ele geçtiği tabakaların altında kentte Minos hakimiyetinin varlığına işaret eden tabakalar belirlenmiştir. Kentte Minos yerleşiminin başlangıcına dair kesin bir tarihlleme yapmak mümkün değildir.⁴¹ Bronz Çağı Milet'te Minos'tan Myken'e geçiş bir tahrip tabakası ile gerçekleşmiştir, buna bağlı olarak Myken istilasından söz edilmekle beraber söz konusu değişimin doğasını kesin olarak tanımlamak şu an için mümkün değildir (Geç Hellas IIB).⁴² Myken tabakaları ile ilişkili 2. mimari evrede A ve B olarak adlandırılan iki dikdörtgen planlı ev ortaya çıkarılmıştır. Her iki ev tipi de Kıta Yunanistan'dan tanınmakla beraber benzerlerine Batı Anadolu'da Troia, Aphrodisias ve Beycesultan'da rastlanmaktadır. B evinde ortaya çıkarılan daire formlu ocak ise tıpkı evler gibi köken konusunda net bir bilgi sunmamaktadır. Mykenai ve Tiryns'te örnekleri olmakla beraber, Beycesultan'dan da tanınan bir formdur.⁴³ Söz konusu mimari evre ile ilişkili olarak yedi adet kil fırın daha saptanmıştır. Bu fırın tipleri Kıta

³⁸ Voigt 1994, s. 267-272.

³⁹ Hanfmann 1967, s. 34-36.

⁴⁰ Greaves 2002, s. 56; Niemeier 1998, p.19; Mee 1978, s. 133-137.

⁴¹ Niemeier – Niemeier 1997, s. 242.

⁴² Greaves 2002, s. 57.

⁴³ Greaves 2002, s. 57; Niemeier 1998, s. 30.

Yunanistan'da Orta Hellas döneminden itibaren bilinmektedir.⁴⁴ Bu alan II. Mimari evrede dağınık evlerden ve seramik fırınlarından oluşuyordu.⁴⁵ Yine bu evre ile ilişkili bir Argolis'ten ithal Myken phi figürünü bu alanda Myken ritüelinin varlığına işaret olarak yorumlanmıştır.⁴⁶ Bu evre ile ilişkili olarak elde edilen Myken seramiğinin büyük bir kısmının yerel üretim olduğu Neutron-activation analizleri ile anlaşılmıştır.⁴⁷ Myken seramiğinin yerli üslup olarak sınıflanan bezemesiz seramiğe oranı %98'i bulmaktadır.⁴⁸ Miletos'ta II. Mimari evrenin Myken karakteri, bir önceki evrede Minos'un olduğu kadar net değildir. Mimari formlar net bir kanıt sunmaz ve Linear B yazısı olduğuna dair kanıtlar birkaç amphora parçası üzerindeki tanımlanamayan şekillerden ibarettir. Çok sayıda Myken stili günlük kullanım kabı ve bir adet phi figürünü Myken varlığının temsilcileridirler.⁴⁹ II. Mimari evrenin sonu yanmış kerpiç tabakası ile tanımlanır, ilişkili seramik Geç Hellas IIIA:2 tarihlidir ki bu Millawanda'nın Mursilis II tarafından tahrip edildiği tarih ile özdeşleşmektedir.⁵⁰ III. Mimari evrede aynı alanda yerleşim devam etmiş ancak bu sefer yerleşimi çeviren bir savunma duvarı inşa edilmiştir (Geç Hellas III B/13. yüzyıl). Bu duvar inşa tekniği bakımından Myken üslubundaki Kyklopik duvarlardan çok Hitit örnekleri ile benzerdir. Bu evre ile ilişkili tek yapı Geç Myken tarzı bir koridorlu evdir ve bu yapının savunma duvarından sonra inşa edildiği düşünülmektedir. Troia VI evresinde benzerleri bulunmaktadır. Bu evreye ilişkin bir diğer ilginç buluntu Geç Hellas III B-C tarihli, Değirmenetepe eteklerinde elde edilen oda mezarlarıdır.⁵¹ Onbir adet olan bu mezarlar Myken tarzıdır ve içlerinden elde edilen buluntular Myken ağırlıklıdır.⁵² Bu evre ile ilişkili olarak savunma duvarının yanısıra Hitit ile ilişkili bir diğer buluntu Geç Hellas III B2-IIIC dönemine ait üzerinde boynuzlu Hitit başlığı takmış bir figürün bulunduğu krater parçasıdır.⁵³

⁴⁴ Niemeier 1998, s. 31.

⁴⁵ Greaves 2002, s. 57.

⁴⁶ Greaves 2002, s.58.

⁴⁷ Niemeier 2002 (b), s. 56-63.

⁴⁸ Niemeier 1998, s. 34; Greaves 2002, s. 58.

⁴⁹ Niemeier 1998, s. 34.

⁵⁰ Greaves 2002, s. 58.

⁵¹ Greaves 2002, s. 59-61.

⁵² Niemeier 1998, s. 36.

⁵³ Niemeier 1998, res. 15-16.

Miletos'taki buluntular Batı Anadolu'da en yoğun ele geçen ve en iyi bilinen Myken buluntularıdır. Bu buluntular Myken varlığını kanıtlamasına karşın varlıklarının doğasını açıklamaktan yoksundur. Anadolu'da da benzerleri olan ev formları ve ocak ve fırınlar net bir manzara sunmaz. Çoğunluğu yerel üretim olan Myken seramiğinin ise bu tarzın yaygın biçimde benimsenmesi olarak ta yorumlanması abartılı olacaktır.

Miletos'un Attika'dan gelen İon'larca kolonize edildiği ise yazılı kaynaklarda en ayrıntılı anlatılanlardan biridir. (Hdt. I.146) Bu gelen grupların Kariyalı erkekleri öldürüp kadınlar ile evlendikleri anlatılır. Ancak bugüne kadar Miletos'ta Karia'lı olarak sınıflanabilecek buluntu ele geçmemiştir. İon göçleri hakkında arkeolojik açıdan söylenebilecek tek şey 1050-1000 (Submyken sonu-PG başı) tarihli seramiğin kentte bulunduğu⁵⁴.

Iasos'ta Miletos'takine benzer bir durum söz konusu olup ard arda Minos ve Myken varlığının göstergesi sayılan tabakalar ele geçmiştir (Geç Hellas IIB-IIIA). Müşgebi'de Geç Hellas IIIB dönemine tarihlenen oda mezarlar ve Geç Hellas IIB tarihli seramikler bölgede sürekli bir Myken yerleşimi olduğunu düşündürmektedir.⁵⁵

Ephesos'ta Ayasuluk tepesinin güney yamaçlarında içinde altı adet Myken vazosunun bulunduğu tahrip edilmiş mezarın yanı sıra Artemis kutsal alanında Myken seramiği içeren depozitler bulunmuştur. Ayrıca Artemis tapınak alanının alt tabakalarında kazıcısı A. Bammer tarafından Myken olarak yorumlanan bir çakıl duvar ortaya çıkarılmıştır.⁵⁶

Klazomenai'de dağınık halde ele geçen Myken seramikleri ise Geç Hellas II A – Geç Hellas IIIC:1 dönemlerine aittir (M.Ö. 1500-1125). Bu seramiklerin kil analizleri henüz yapılmamıştır ancak stilistik inceleme Bronz çağı sonunda Klazomenai'de Protogeometrik seramiğin Phokis ve Lokris kaynaklı, geç 10. yüzyıldan 8. yüzyıl ortasına dek ise Thessalia ve Euboea kökenli olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁷ Plan açısından paraleli Nichoria'da bulunan apsidal ev ile ilişkili seramikler 11. yy. ve 10. yy.'ın ilk yarısına tarihlenir ve İon kolonizasyonunun bu dönemde gerçekleştiğini

⁵⁴ Greaves 2002, s. 77.

⁵⁵ Niemeier 1998, s. 40.

⁵⁶ Erdemgil – Büyükkolancı 1991, s. 265-282.

⁵⁷ Aytaçlar 2004, s.31.

düşündürür. Dağınık halde ele geçen diğer buluntular arasında 10. yy. sonuna tarihlenen bir pithos mezar, Erken Bronz çağı II dönemi sur duvarının yakınlarında ele geçen kremasyon kapları bulunmaktadır. Klazomenai' de ele geçen Bronz çağı ve Erken Demir Çağı buluntuları yazılı kaynakları tartışmasız kabul edip bölgeye dair göç kuramlarını yazılı kaynaklar üzerine temellendirmememiz gerektiğini açıkça göstermektedir. Limantepe kazılarında tahrip edilmiş olan Geç Bronz Çağı tabakalarında ele geçen çok sayıda Geç Hellas III A2-III C seramiği, bölgenin M.Ö. 14. yy.'da ve 13. yy. sonunda Kıta Yunanistan ile ilişkisini ortaya koymaktadır.⁵⁸ Attika Protogeometrik seramiği ile hiç benzerlik göstermeyen ama öte yandan Phokis, Lokris, Makedonya, Lefkandi, Iolkos ve Troia'dan benzer örnekleri olan Klazomenai buluntuları Kuzey Ionia'nın yazılı kaynaklardan bilindiği gibi Attika kökenli Ion kabileleri yerine Aiol'ler tarafından kolonize edildiğini düşündürmektedir.⁵⁹

Smyrna'da Ionlara ait en erken izler MÖ 925-900'e tarihlenen oval ev ve M.Ö. 1050-1000'e tarihlenen Protogeometrik seramiklerdir. Smyrna'daki bronz çağı tabakaları henüz sistematik olarak kazılmamıştır. Pitane, Erythrai, Phokaia, Panaztepe ve Troya-Beşik koyu Myken seramiğinin ele geçtiği diğer merkezlerdir.

Myken seramiğinin dağılımına miktar göz önünde tutulmaksızın bakıldığında Troya'dan Iasos'a kadar uzanan kıyı şeridinde ve içeride Sardis ile sınırlanan alan dışında Maşathöyük ve Gödelesin Höyük'te Geç Hellas III A2-B ve Geç Hellas III C Myken seramiğinin varlığından söz etmek mümkündür.⁶⁰ Ancak bu bölgeden elde edilen Myken seramikleri söz konusu grubun bölgede ticari ya da politik varlıklarının kesin kanıtı olarak gösterilemez. Hatta seramik dışında diğer tip verilerde Mykenlerin Batı Anadolu kıyılarındaki varlığının doğasını tanımlamaktan yoksundur. Dolayısı ile bu durumda arkeolojik materyalin Myken varlığına ve bu varlığın doğasına ilişkin yorumu bir paradoks üretmekten ileri gitmemektedir.

Mykenlerin Batı Anadolu kıyılarındaki varlıklarını tanımlayamadığımızıza göre Ion göçmenlerinin tanıdıkları bir bölgeye mi geldikleri sorusu cevapsız kalmaktadır, ki bu da Ion göç hareketinin modellenmesindeki en

⁵⁸ Aytaçlar 2004, s.29.

⁵⁹ Aytaçlar 2004, s.30.

⁶⁰ Cline 1991, s. 3.

temel koşulu belirsiz kılar. İon göçlerini arkeolojik malzemeye dayalı olarak modellendirmek şu anda boşuna bir çaba olacaktır. Öte yandan elimizde olan yazılı kaynaklara dayalı veri de test edilmeye muhtaçtır. Sadece arkeolojik buluntuya dayalı bir çıkarımda bulunulmak istenirse, megaron yapı, kremasyon gömü ve seramik çok daha geniş bir dağılım alanı önerir, ki bu noktada ticari ilişki ve göçü birbirinden ayırt etmek mümkün değildir. Kent dokusunun oluşumu topografya gibi somut dinamiklerin yanı sıra yönetim biçimi gibi daha soyut kavramlar ile de yakından ilişkilidir. Anadolu'da "kent-devleti" kurumunun Batı Anadolu dışında rağbet görmemesi bunun göstergesidir. Buna bağlı olarak görece demokratik "kent-devlet" kurumunun dinamiklerinin ortaya çıkışı, sürecin başlangıcı ile yani var-sayıdığımız toplu göçün dinamikleri ile sorgulanmalıdır.

Yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre İon göçlerinin hemen sonrasında ki kurumsallaşma sürecinde Yunan topluluklarının eski adetlerinin önem kazanması, sözgelimi Apoutoria bayramlarının kutlanması ve kabile sisteminin öne çıkması, arkeolojik materyalin gösterdiğinin aksine aslında Yunan topluluklarının bir ölçüde tanıdıkları ancak daha önce yerleşmedikleri topraklara göç ettiklerini düşündürür.

Bugüne dek anıtsal mimari, sur duvarı ya da ticari materyalde odaklanan kazı stratejileri sonucunda kazı çalışmaları yerleşim merkezlerinde yoğunlaşmış ve erken tabakalara inildikçe İon yerleşimlerinin ilk sakinlerine dair veriler elde edilerek zaman dizini belirlenmiştir. Ancak bu veriler Bronz çağından Demir çağına geçişte Kıta Yunanistan kaynaklı toplu göçlerin İonia bölgesinde ne tür yerleşimler oluşturduklarını göstermekten yoksundurlar. Zira Erken Demir Çağı yerleşimleri çok daha geniş bir alana yayılmış dağınık yerleşimler olmalıydılar ve bu yerleşimlerin kendi içindeki mekansal düzenini ve geniş ölçekte bölgedeki yerleşim modelini, yerleşim merkezi ile sınırlı kazı alanlarında ortaya çıkarılan buluntular ile tanımlamak mümkün değildir. İon göçlerinin doğasının açıklanması yerleşimlerin art- alanlarında yapılacak geniş kapsamlı ve yoğun yüzey araştırmaları ile mümkün olacaktır. Erken Demir çağında bir merkezleşme olup olmadığı göç eden halkların politik ve sosyal yapılanmasının kurgulanmasına ışık tutacak hatta göç hareketinin zamansal sürecine ilişkin veri üretecektir. Bu soruların cevaplanması kuşkusuz kent-devlet oluşumunun zamansal olarak başlangıcını da belirlemeye yardım edecek ve bölgede kentleşme sürecinin en muğlak dönemini anlamamıza katkıda bulunacaktır.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Adams et. al. 1978 Adams, W. – P. Van Geren Dennis – S. Richard, “The Retreat from Migrationism”, *Annual Review of Anthropology* 7: 483-532.
- Anthony 1997 Anthony, D., “Prehistoric Migrations as Social Process”, Chapman-Hamerow (eds) *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation*, BAR Int. Series 664, 21-33.
- Aytaçlar 2004 Aytaçlar, N., “The Early Iron Age at Klazomenai”, Moustaka, A. et al (eds) *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony*, Thessaloniki.
- Bammer 1987 Bammer, A., “Ephesos in der Bronzezeit”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 52, Beiblatt: 18-38.
- Bouzek 1994 Bouzek, J., “Late Bronze Age Greece and the Balkans: A review of the present picture”, *BSA* 89, 217-235.
- Burmeister 2000 Burmeister, S., “Archaeology and Migration: Approaches to an Archaeological Proof of Migration”, *Current Anthropology* Vol. 41 No: 4 Aug-Oct., 539-567.
- Chapman 1997 Chapman, j. “The Impact of Modern Invasions and Migrations on Archaeological Explanation”, Chapman-Hamerow (eds), *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation*, BAR Int. Series 664, 11-21.
- Chapman – Hamerow 1997 Chapman, J. – H. Hamerow, “On the Move Again – Migrations and Invasions in Archaeological Explanation”, Chapman-Hamerow (eds) *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation*, BAR Int. Series 664, 1-11.
- Clarke 1968 Clarke, D., *Analytical Archaeology*, London, Academic Press.
- Cline 1991 “A Possible Hittite Embargo Against the Mycenaeans”, *Historia* 40/1, 1-9.
- Coulson 1990 Coulson, W. D. E., *The Greek Dark Ages- A review of the evidence and suggestions for future research*, Athens.
- Ehrenberg 1960 Ehrenberg, V., *The Greek City-State*, Oxford, Basil Blackwell.
- Erdemgil – Büyükkolancı 1991 Erdemgil, S. – M. Büyükkolancı, *Kazı Sonuçları Toplantısı XIII*, 265-282.
- Gates 1994 Gates, C., “Defining the Boundries of a State: The Myceneans and their Anatolian Frontier”, 289-297; Niemeier, W. D. – R. Laffineur (eds) *Politeia: Society and State in the Aegean Bronze Age. Proceedings of the 5th International Conference, Heidelberg. 10-13 April 1994, Aegean 12, Liege*.
- Greaves 2002 Greaves, A., *Miletos: History*, Routledge, London.
- Hammond 1976 Hammond, NGL, *Migrations and Invasions in Greece and Adjacent Areas*, Park Ridge, NJ: Noyes Press.

- Hanfmann 1967 Hanfmann, G. M. A., The Ninth Campaign at Sardis 1966, BASOR, no:186, April Jerusalem, 17-52.
- Harvey 1976 Harvey, F. D., Sostratos of Aegina, PdP 31: 206-214.
- Hawkins 1994 Hawkins, J. D., "The End of the Bronze Age in Anatolia: New Light from recent discoveries", Çilingiroğlu, A.-French, D.H. (eds) Anatolian Iron Ages III, Ankara, 91-94.
- Henrikson 1994 Henrikson, R. C. "Continuity and Discontinuity in the ceramic tradition of Gordion during the Iron Age", Çilingiroğlu, A. – D. H. French, (eds) Anatolian Iron Ages 3, Ankara, 95-129.
- Huxley 1966 Huxley, G. L., The Early Ionians , London.
- Jones 1997 Jones, S. The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the past and present, Routledge, London.
- Koslowski 2002 Koslowski, R., "Human Migration and the Conceptualisation of Pre-Modern World Politics", International Studies Quarterly 46, 375-399.
- Mee 1978 Mee, C., "Aegean trade and settlement in Western Anatolia", Anatolian Studies 28, 121-156.
- Morris 2000 Morris, I., Archaeology as Cultural History, Oxford.
- Muhly 1992 Muhly, J. D., "The Crisis Years in Mediterranean World: Transition or Cultural Disintegration?", Ward, A. – M. Joukowsky (eds.) The Crisis Years: The 12th century BC, Dubuque, Iowa 10-26.
- Niemeier – Niemeier 1997 Niemeier, W. D. – B. Niemeier, Milet 1994-95, Projekt "Minoisch-Mykenisches bis Protogeometrisches Milet : Zielsetzung und Grabungen auf dem Stadionhügel und am Athenatempel", Archäologischen Anzeiger 1997, heft 2, Berlin-New York.
- Niemeier 1998 Niemeier, W. D., "The Myceneans in Western Anatolia and the Problem of the Origins of the Sea Peoples", Gitin, S. (ed) Mediterranean People in Transition, in Honour of T. Dothan, 17-41.
- Niemeier 2002 (a) Niemeier, W. D., Hattusa und Ahhiyawa im Konflikt um Millawanda/Milet, in: Die Hethiter und ihr Reich-Das Volk der 1000 Götter, Katalog, Bonn, 294-299.
- Niemeier 2002 (b) Niemeier, W. D., "Die analysierten mykenischen Keramikfunde aus Milet und Ephesos", Akurgal, M. – M. Kerschner – H. Mommsen – W. D. Niemeier (eds.) Töpferzentren der Ostagais; Archäometrische und archäologische Untersuchungen zur mykenischen, geometrischen und archaischen Keramik aus Fundorten in Westkleinasien, Österreichisches Archäologisches Intitut, Wien, 56-63.
- Sandars 1985 Sandars, N. K., The Sea Peoples; Warriors of the Ancient Mediterranean (Revised Edition), Thames and Hudson, London, 1985.

- Small 1990 Small, D. B., "Handmade Burnished Ware and Prehistoric Aegean Economics: An Argument for Indigenous Appearance", *Journal of Mediterranean Archaeology* vol.3, no:1, June, Sheffield, 1990, 3-25.
- Snodgrass 1971 Snodgrass, A. M., *The Dark Age of Greece*, Edinburgh.
- Tilly 1978 Tilly, C., "Migration in Modern European History", 48-74; Mc Neill, W. – R. Adams (eds) *Human Migration: Patterns and Policies*. Bloomington Indiana Univ. Press.
- Varoufakis 1981 Varoufakis, G. J., "The origin of Mycenaean and Geometric Iron on the Greek mainland and in the Aegean Islands", Muhly J. D. – R. Maddin – V. Karageorghis (eds), *Early Metallurgy in Cyprus, 4000-500 BC*, Larnaca, Cyprus.
- Voigt 1994 Voigt, M., "Excavations at Gordion 1988-89: The Yashöhüyük Stratigraphic Sequence", Çilingiroğlu, A. – D. H. French (eds) *Anatolian Iron Ages III*, Ankara 1994, 265-293.
- Wallerstein 1974 Wallerstein, I., *The Modern World System*, vol.1, Newyork: Columbia Univ. Press.